

МАЛІ ЕПІГРАФІЧНІ НАПИСИ НА ГЛИНЯНИХ ВИРОБАХ МИХАЙЛА КИТРИША

У статті проаналізовано малі епіграфічні написи на глиняних виробах Михайла Китриша. Написи за змістом розподілено за кількома основними групами. Визначено способи і місця нанесення написів на вироби. Простежено зміну написів у часовому розрізі. Акцентовано увагу на важливості дослідження малих епіграфічних написів, як для епіграфіки так і для керамології та суміжних дисциплін.

Ключові слова: Михайло Китриш, гончарство, кераміка, глиняний виріб, малі епіграфічні написи, Опішне, Україна.

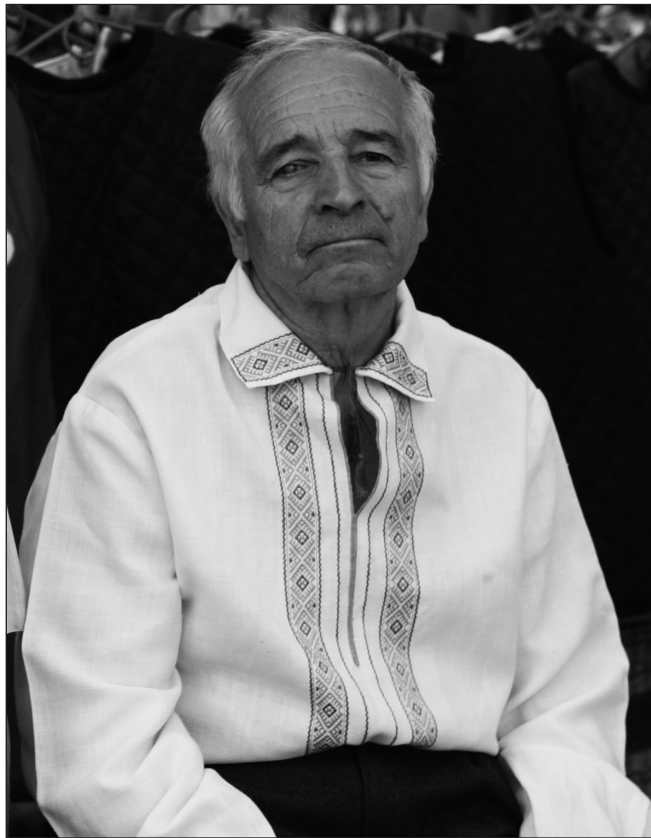

Фото 1. Михайло Єгорович Китриш. Опішня, 2013. Фото Тараса Пошивайла. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.

Епіграфіка (від грецького *ἐπιγραφή* – напис) – історико-філологічна дисципліна, що вивчає написи на твердих матеріалах: камені, кераміці, дереві, на металевих, кістяних та інших предметах. Як наукова дисципліна епіграфіка сформувалася на початку XIX століття. Найдавніші з відомих нині епіграфічних пам'яток на території сучасної України з'явилися в VI столітті до нашої ери в античних державах Північного Причорномор'я. Переважно це написи, нанесені гострим знаряддям, головним чином, на глиняному посуді та його фрагментах. За сучасним поділом на види епіграфічних підписів за функціями ці написи належать до малих епіграфічних написів.

Кераміка, що зберігається у сучасних музейних зібраннях, є унікальним джерелом для керамологічних студій сучасних науковців. Здебільшого вона «безіменна». І навіть якщо колекція авторська, не завжди чітко встановлені часові межі виготовлення виробів. Авторські підписи на глиняних виробах є важливими для достовірного атрибутування виробу. У Національному музеї-заповіднику українського гончарства зберігається найбільша в Україні колекція кераміки Михайла Китриша (Фото 1) – гончаря, заслуженого майстра народної творчості України (з 1985), члена Національної спілки художників України (з 1971) та Національної

спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998), лауреата Премії імені Данила Щербаківського (з 1995) та Національної премії України імені Тараса Шевченка (з 1999). За своє творче життя майстер виготовив чимало творів, за якими можна простежити всі типологічні групи української народної кераміки: зооморфні скульптури, ужитковий посуд (миски, горщики, глечики, пасківники, куманці тощо), дрібну пластику (свистунці, монетку, скульптури малих форм), оздоблювальну кераміку (панно, свічники, вази, квітники, прикраси), культові й обрядові предмети (куришки), будівельні матеріали (кахлі) тощо.

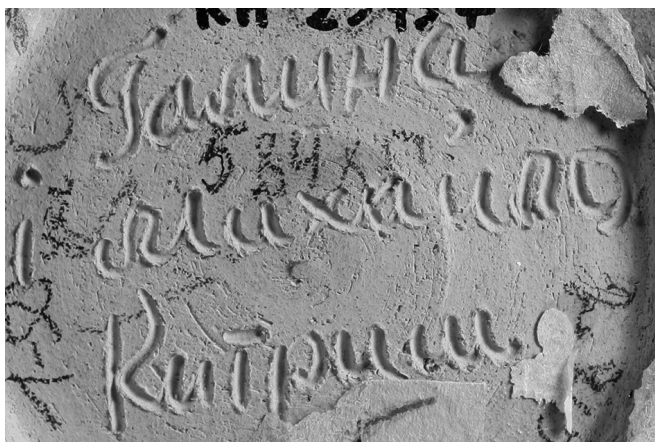

Фото 2–4. Малий епіграфічний напис на виробі Михайла Китриша (фрагмент). Опішня, 2018. Фото Оксани Ликової. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.

Прикметно, що більшість робіт підписані автором, що значно спрощує їхню атрибуцію. Ці підписи достатньо різноманітні й можуть слугувати окремим джерелом для епіграфічних та керамологічних досліджень. За твердженням дослідників опішненські гончарі масово почали підписувати кераміку у 1969 році. До цього часу вироби в більшості були безіменними: «нарешті 1969 року опішняни вперше побачили під своїми виробами свої імена. Й збагнули, що Опішня не масовість, не «інкубаторний» півник, коник чи левик з ім'ям ширпотреб; Опішня – то динаміка й пластика, несподіваність, думка і філософія; Опішня – це унікальне передмістя ще городотівської столиці полян Гелона, своєрідний – од віку до віку, з таїни в таїну, з глибини в глибину!.. – національний голос, що його можна чути, впізнавати, навіть не убачивши, хто говорить; ним можна жити, вчаровуватися, печалитися»¹, – писав на початку 1990-х років Олексій Дмитренко. Красномовним у цьому плані є вислів одного із найстаріших гончарів Опішного Івана Білика: «Ми були безіменні. Й воно, ото, знаєте, схоже на те, що головний інженер [Трохим Демченко] тримав нас у погребі, а Петро Олександрович [Ганжа] узяв та й ляду відкрив. І вилазьте на світ, каже...»².

Перша робота, підписана Михайлом Китришем, датована 1968 роком і зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Однак, у самому написі час виготовлення не вказано. Зазначено лише автора і місце виготовлення: «ОПІШНЯ Китриш М.Є.». Перша дата, яку вдалося віднайти на виробі гончаря – 1975 рік, остання – 2010 рік (час завершення гончарювання Михайла Китриша).

Підписи на роботах Михайла Китриша можна розподілити на кілька груп (Фото 2–4):

- ініціали («М.К.», «К.М.» «К.М.Є.», «К. М.Є. Г.С.»);
- ім'я та прізвище або саме прізвище («М. Китриш», «Михайло Китриш» «Китриш», «Китриш М.Є (або «Китриш М.Є.»»);
- автор і дата виготовлення («Китриш М.Є 1971», «1987 р. Китриш М.Є.», «К 2001», «2010 Китр» і подібні);

– зазначення двох авторів – гончар і малювальниця («Китриші М. і Г.», «Галина і Михайло Китриш», «К. М.Є. Г.С.», «Г. і М. Китр.»);

– повна інформація – автор(и), дата, місце виготовлення («Опішня 1981 МКитриш», «Опішне Китриш М. 2010» і подібні);

– підпис «Автори Китриш М.Є. Китриш Г.С. 1976 г.» зустрічається лише один раз.

Найбільш поширеним на виробі Михайла Китриша був підпис із фіксацією самого прізви-

ща майстра або ж зазначення прізвища і місця виготовлення («Китриш Опішне»). Одночасно відзначу, що на виробах майстра не зафіксовано інших топонімів, крім Опішні, хоча відомо, що Михайло Китриш гончарював і на різних святах народного мистецтва, що організовувалися у Києві. Це свідчить, що гончар не акцентував уваги на місці виготовлення, а, швидше за все, зазначав, що він опішнянин.

Прикметно, що усі підписи нанесені на вироби ритуванням по сирому черепку (на одному виробі зафіксовано підпис нанесений ангобами до випалу), що надає їм вагомості у плані атрибування кераміки родини Китришів. Одночасно зазначу, що не зафіксовано жодного напису, зробленого за допомогою штампа.

За твердженням Михайла Китриша він сам не прикрашав свої роботи мальовкою. Переважно цим займалася його дружина Галина, що загалом характерно для українських гончарних родин. Однак винятком є те, що Михайло Китриш, підписуючи свої вироби, відзначав і авторство дружини, що було нехарактерно для опішненського гончарства. Причому підпис наносився по сирому черепку до того як робота била прикрашена орнаментом. Тож, автор планував зарані, що його дружина буде розмальовувати роботу.

Ще один момент, який підтверджує достовірність епіграфічних написів на глиняних виробах Михайла Китриша – епістолярна спадщина гончаря. Якщо порівнювати записи майстра на паперових носіях і на глиняних виробах, чітко можна простежити співпадіння окремих елементів почерку.

Тож, малі епіграфічні написи на роботах опішнянського гончаря Михайла Китриша є унікальним джерелом для епіграфічних та керамологічних студій. За цими написами можна достатньо точно атрибутувати роботи гончаря. Їхньою особливістю є велика різноманітність. Автор не користувався якимось сталим підписом для ідентифікації своїх творів. Причому різноманітність простежується впродовж усього творчого шляху майстра – від першої підписаної роботи до останньої написи варіюються. Немає сталості і в інформації, що прочитується у написах. Автор міг зазначати або авторство, або місце виготовлення, або час виготовлення. Причому ця інформація могла поєднуватися в різних варіаціях.

¹ Дмитренко О. Хвіст ящірки: Вибрані твори. – К., 1991. – С. 138.

² Там само. – С. 141.

В статье проанализированы малые эпиграфические надписи на глиняных изделиях Михаила Китриша. Надписи по содержанию разделены на несколько основных групп. Определены способы и места нанесения надписей на изделия. Прослежено изменение надписей во временном разрезе. Акцентировано внимание на важности исследования малых эпиграфических надписей, как для эпиграфики, так и для керамологии и смежных дисциплин.

Ключевые слова: Михаил Китриш, гончарство, керамика, глиняные изделия, малые эпиграфические надписи, Опішня, Украина.

In the article the small epigraphic inscriptions on the earthenware of Mykhailo Kytrysh are analyzed. The inscriptions are divided into several main groups according to their content. The methods and places of drawing of inscriptions on products are determined. The changes of the inscriptions in a time slice are traced. The emphasis is placed on the importance of studying small epigraphic inscriptions both for epigraphy, and for keramology and related disciplines.

Keywords: Mykhailo Kytrysh, pottery, ceramics, earthenware, small epigraphic inscriptions, Opishne, Ukraine.